

HOE RUANGRUPA (SAMEN)WERKT - COULISSEN

 In de trein van Amsterdam naar Arnhem, 15 augustus 2016

Welkom bij het tweede deel van KARBON ARNHEM FILE #4: HOE RUANGRUPA (SAMEN)WERKT - PODIUM. De introductie van het eerste deel schreef ik in de trein. Vandaag raast hetzelfde landschap aan me voorbij. Schrijven in de trein is fijn.

In het eerste deel van deze publicatie schreef ik over de wens het “Podium” en de “Coulissen” van ruangrupa’s praktijk te belichten. Ik schreef: “Met het podium bedoel ik het publieke element dat een bezoeker of deelnemer ervaart, dit kan een “Eindproduct” als een kunstwerk of installatie zijn, maar ook een proces, een situatie, een workshop etc. Bezoekers krijgen niet perse mee wat er in de coulissen, of achter de schermen plaatsvindt. Denk aan organisatie, productie en relaties die worden opgebouwd.”

Voor het eerste deel van deze Karbon Arnhem File klom ik het podium van ruangrupa op. Voor dit vervolg heb ik geprobeerd het gordijn een klein stukje open te trekken en wat licht op de coulissen te laten vallen, niet met het doel een overzicht te bieden van ruangrupa’s praktijk, maar om een idee te geven van hoe een kunstcollectief “op de vloer” te werk gaat. Waar ik vooral nieuwsgierig naar ben is hoe een collectief van meer dan veertig mensen op een dagelijkse basis samenwerkt. Zoveel karakters, zoveel werkmethoden. Het kan niet anders dan dat er systemen worden ontwikkeld, dat er taken worden verdeeld en dat bepaalde mensen meer verantwoordelijkheid krijgen, hebben of nemen dan anderen. Wat voor hiërarchieën ontstaan er dan en met wat voor doel? Hoe zorg je

KARBON ARNHEM
FILE #1: RURU
BUITENDIENST

- 1-7 Introductie,
 Sanne Oorthuizen
- 1-8 00:00:00:00,
 Simone de
 Kinderen
- 1-8 ob-ser’va’tie(s) II,
 Sanne de Vries
- 8 Colofon
- 9 De Plakzuilactie,
 Eef Veldkamp

KARBON ARNHEM
FILE #2: BUITEN DE
LIJNTJES KLEUREN

- 12, 22, Cooperativa
- 30, 32 Cráter Invertido
- 13, 24, Gesyada
- 28 Namora Siregar
- 14 Nnamari
- 13 Rob Voerman
- 16 Naamloozz
 Eindeloozz
- 17, 27 Agung Kurniawan
- 18, 20 Cut and Rescue
- 19 Sivanski
- 21, 23 Marishka Soekarna
- 23 Ayu Dila Martina
- 26 Louie Cordero
- 32 Colofon
- 33 Introductie,
 Sanne Oorthuizen

ervoor dat iedereen zijn of haar ruimte heeft om dingen (en zichzelf) te ontwikkelen? Wie neemt beslissingen en wie maakt de wc schoon? Het zijn juist deze praktische vragen die naar mijn mening tot de kern komen van de sociale (ethische én esthetische)dimensie van groepswork.

SONSBEEK '16: transACTION biedt de perfecte aanleiding en context om de praktijk van ruangrupa nader te onderzoeken. In april 2016 was ik met mijn partner, Alec Steadman, in Indonesië om onze verhuizing naar Yogyakarta in oktober voor te bereiden. We waren een paar dagen in Jakarta. Bij ruangrupa nam ik vier interviews af met vier ruru-leden. Ik sprak met Barto, de curator van de ruru gallery; Kunil, financieel administrator en ruru kids-curator; beveiliging Ujang (Farid was zo vriendelijk Ujangs woorden naar het Engels te vertalen) en Domi, het jongste lid van het ruru radio-team. Met drie mannenstemmen en slechts één vrouwenstem is de gender-balans in deze publicatie ver te zoeken, waarvoor mijn excuses. Op de dag van de interviews viel ik op organische wijze, zoals ruangrupa eigen is, van het ene gesprek in het andere, met mijn neus in een bord eten, en in een volgend gesprek. Ik hoop deze interviews over de praktische praktijk van collectieven, in de toekomst met een meer systematische aanpak voort te zetten. Deze Karbon Arnhem File, die uiteindelijk als laatste van de serie naar de drukker gaat, biedt voor nu een eerste een glimp van de kleurrijke, energieke, flexibele én warme coulissen van ruangrupa, die er morgen net weer wat anders uitzien, net als het landschap vanuit de trein.

Veel leesplezier gewenst!

Salam manis,
Sanne Oorthuizen, hoofdredacteur

KARBON ARNHEM FILE #3: RADICALE COLLECTIVITEIT

- 36 **Introductie,
Sanne Oorthuizen**
- 37–46 **Rondetafelgesprek
over Radicale
Collectiviteit #1,
26 mei 2016,
ruru huis, Arnhem**
- 48–61 **Rondetafelgesprek
over Radicale
Collectiviteit #2,
9 juni 2016,
ruru huis, Arnhem**
- 63 **Colofon**

KARBON ARNHEM FILE #4.1: HOE RU- ANGRUPA (SAMEN) WERKT - PODIUM

- 66 **Introductie,
Sanne Oorthuizen**
- 68–73 **Vijftien Jaar
ruangrupa, Ardi
Yunanto**
- 74–81 **ruangrupa: Een
Gesprek over
Horizontale
Organisatie,
Nuraini Juliastuti**
- 82–85 **Voor Diegenen
die Verliefd zijn op
de Stad (Jakarta),
Een Curatorieel
Essay (van een
Vriend), Agung
Hujatnikajennong**
- 86 **Colofon**

KARBON ARNHEM
FILE #4.2: HOE
RUANGRUPA (SAMEN)
WERKT - COULISSEN

87–88	Introductie, Sanne Oorthuizen
89–96	Interview met Irvin Domi
97–109	Interview met Barto
109–111	Interview met Ujang
112–120	Interview met Daniella Kunil
121	Colofon

Interview met IRVIN DOMI (ruru radio) door SANNE OORTHUIZEN en
ALEC STEADMAN bij ruangrupa in Jakarta op zaterdag 2 april 2016

SANNE OORTHUIZEN

Waar ik eigenlijk mee wil beginnen is of je in één woord kunt omschrijven wat ruangrupa voor jou betekent.

[Sanne geeft Domi een papiertje]

IRVIN DOMI

Snel? Onomwonden! Dit. [Domi heeft “Awsome” op een papiertje geschreven]

“Awsome”. [Ze lachen] Hier komen we later op terug.

Wil je je naam en leeftijd noemen?

Irvin Domi, 30 jaar. Negenentwintig is de beste leeftijd.

Ik blijf jarenlang 26. En hoe lang werk je al bij ruangrupa?

Focus op ruru radio, sinds dit jaar. Ik ben dit jaar verhuisd naar Jakarta, waar ik vandaan kom. Ik woonde in Yogyakarta voor mijn studie en na mijn afstuderen ben ik teruggekomen. Ik houd van Jakarta.

Was je altijd al geïnteresseerd in radio?

Ja. Radio is wat mij betreft een publicatiemedium dat we collectief kunnen maken. Beeldende kunst en muziek zijn al collectief, dus radio is goed om nieuwe kunst uit te brengen.

En met kunst bedoel je muziek, maar ook andere dingen?

Zoals collages.

90

Zou ik collages kunnen zien als mixtapes?

Ja, mixtapes.

ALEC STEADMAN

En je hebt kunst gestudeerd?

Ik studeerde drukkunst, zoals zeefdrukken en het maken van posters voor muziekoptredens. Ontwerpen van elpeehoezens, T-shirts en cd's.

Hoeveel dagen per week ben je bij ruangrupa?

In principe drie dagen. Omdat we nu bezig zijn met verhuizen naar een nieuwe plek, het Gudang Centre [Gudang Sarinah Ekosistem, de nieuwe locatie van ruangrupa, red.], kunnen we misschien in mei weer met het programma beginnen. Nu zijn we ons aan het voorbereiden op de verhuizing.

Dus terwijl je je voorbereidt op de verhuizing, hoeveel dagen ben je hier dan aan het werk?

Laten we zeggen op werkdagen, maandag t/m vrijdag.

Hoe lang duurt je dag? Hoe laat kom je en ga je?

Ik begin na de lunch, misschien 1 of 2 uur, en dan tot 11 uur 's avonds.

Hoe lang doe je erover om vanaf je huis naar ruangrupa te komen?

Met de auto is het 30 minuten en op de motor misschien 10 minuten.

Dat is een groot verschil, met een motor. Veel sneller.

Ja, kijk maar eens naar ons ongevallencijfer [Gelach]. Go-Jek.

Ja, precies.

We hebben Go-Jek nodig.

Als je hier bent, want het is best een lange dag, wat doe je dan? Als je gisteren of vandaag zou beschrijven, wat zou het zijn? Je komt binnen, hangt rond?

Eerst lees ik mijn e-mails en social media-berichten. Daarna hangen we misschien wat rond in de woonkamer van ruangrupa, en misschien gaan we daarna, op sommige dagen, naar een optreden op een andere locatie waar we een live-streaming doen.

En is dat normaliter op werkdagen of in het weekend?

Op werkdagen is het meestal rustig, maar in het weekend kun je naar optredens gaan om een video of live streaming te maken. Of om de volgende dag een podcast van te maken.

Dus je documenteert ook andere optredens om te delen. En vraag je hen altijd of dat goed is of doe je het gewoon?

Voordat ik naar ruru radio ging, heb ik een project gedaan in Jogja [Yogyakarta, red.] waarin ik video archiveerde. Voordat ik naar ruangrupa en ruru radio ging heb

ik gewerkt voor Indo Art NOW, zoiets als het Indonesian Contemporary Art-archief. Hoe ben je bij ruangrupa terechtgekomen? Ben je uitgenodigd?

Ja, uitgenodigd. Oomleo en mas Ade hebben ook in Jogja op school gezeten. Wanneer mas Indra Ameng en Oom Leo naar Jogja kwamen, dan vroegen ze mij om optredens, evenementen of tentoonstellingen te documenteren. En vorig jaar heb ik meegedaan aan de tournee van ruru radio, waarin we vijf steden aandeden. De naam was ruru radio off rock tour.

Ze vroegen je toen je klaar was met je studie?

Ja, ik heb mijn studie drie jaar geleden afgemaakt. Vorig jaar nodigden Ameng en Oom Leo me uit: “misschien kun je naar Jakarta komen en bij het ruru radio-programma komen werken”. Een project zoals OK Video en Jakarta Biennale.

Wat is jouw rol bij ruru radio? Want Oom Leo en Ameng zijn er nog steeds bij betrokken. Hoe werk je met hen samen? Zijn zij leidinggevend?

Ik denk niet leidinggevend. Er is ruimte bij Oom Leo, bijvoorbeeld om programma's te maken. En ik richt me op archiveren en PR.

Daarom zei je dat je je e-mail en social media checkt?

Ja, e-mails, social media. Ik ga naar optredens om videodocumentaires en films te maken.

Als je een dag hier bent, voel je je dan wel eens gestrest?

Nee, het systeem is hier heel anders dan bijvoorbeeld bij de overheid of bij bedrijven. Ruangrupa is echt van je passie genieten. Je kunt bijvoorbeeld langskomen en een project doen dat je interessant vindt. Je hoeft niets te verdedigen, er is geen druk van leidinggevend.

En wat gebeurt er als er tijdens het organiseren of bij de radio iets mis gaat, wat gebeurt er dan? Overleg je dan wat er moet gebeuren?

Ja, dan overleggen we. Als er bij sommige optredens problemen zijn, delen we dat met alle mensen hier. Iedereen staat achter het programma. Want ruangrupa, vind ik, is een goed collectief. Indra Ameng bijvoorbeeld, zit in muziek, en iedereen kan Ameng ondersteunen in zijn programma. RRREC Fest in the Valley is een project, dat nu een residency, een project, een workshop, een tentoonstelling is. Dit zit straks allemaal in het festival.

Wat is je persoonlijke verantwoordelijkheid binnen ruangrupa? De verantwoordelijkheid waar je op aangesproken kunt worden. Wanneer er iets niet goed gaat, is het dan altijd een gezamenlijke verantwoordelijkheid of is het ook persoonlijk?

In principe persoonlijk. En daarna bespreekt het collectief het.
Dus het collectief steunt je altijd.

Ja.

Word je hier betaald?

Per project. Bijvoorbeeld: ik doe een project met een muziekoptreden, dan helpt ruangrupa met het vinden van financiële middelen, misschien huren ze een huis of een geluidssysteem. [Korte onderbreking door iemand die binnenkomt]. In principe geldt binnen ruangrupa dat ongeveer 5% van de leden maandelijks betaald krijgt. Ruru radio, Jakarta Biennale, OK. Video, worden per project betaald.

In principe per project dus. Ik weet niet hoe dit in Indonesië zit, maar werk je als freelancer?

Ja, ik denk dat je het freelance noemt. In ruangrupa altijd elke week, elke maand, de overheid... Misschien een voorbeeld, Marlboro en Sampoerna Foundation vragen ruangrupa om een evenement te organiseren. Sampoerna Foundation verzorgt bijvoorbeeld een optreden of een concert, en bespreekt dat met ruangrupa.

Bedoel je consultancy-werk?

Ja, soms adviseren we over het decorontwerp of de belichting, of soms over de conceptuele details van een project. Soms organiseren we een muziekworkshop of een residency-programma.

Je bedoelt dat ruangrupa geld krijgt voor deze samenwerkingen?

Bedoel je dat jij betaald krijgt vanuit dat, meer commerciële werk, zodat je kan werken aan de radio, waar je geen geld voor krijgt?

Ja, want hier bij de radio krijgen we alleen sponsorship. Zo krijgen we ons Internet van lokale providers, zoals Simpati. Of misschien kunnen we deze week optredens organiseren waarvoor we tickets verkopen. En ticketverkoop is toch inkomen voor de mensen in de crew, iedereen hier.

De vraag over geld is altijd een beetje moeilijk, maar ik vind dat het belangrijk is om te begrijpen hoe de zaken intern geregeld zijn. Is de betaling die je als freelancer krijgt genoeg om van te leven? Heb je een andere baan nodig?

Ja, ik maak T-shirts en merchandising om van te leven, voor levensonderhoud in Jakarta. Soms doe ik een project, muurschildering, graffiti, zeefdruk.

En dat doe je ook als freelancer? Want zoals ik het bekijk werk je van maandag tot vrijdag van 1 tot 11 pm en er is niet veel tijd over.

Het is altijd, elke dag, flexibel. Als ik naar ruangrupa radio ga van 5-6 pm is OK,

als je werk maar af is.

Dus je hebt verantwoordelijkheid voor het werk.

Als ik, bijvoorbeeld, bij de overheid werk, ga ik daarheen, verdien ik mijn inkomen, en als ik daar klaar ben kom ik hier weer heen.

En het is niet zo dat die banen met elkaar in conflict komen?

Nee, geen conflict. Omdat het rooster hier echt heel flexibel is. En ik maak bij de overheid duidelijk: “OK, ik doe het project met jullie, maar dit is mijn rooster”.

Dus dat rooster is vastgesteld, en hier kun je flexibel zijn. Communiceer je met iemand als je weg moet? Zeg, je komt om vijf uur binnen. Zeg je dat dan tegen iemand via e-mail of Whatsapp?

Ja, bij ruru radio hebben we een Whatsapp-groep. “OK, ik ben over vijf minuten bij ruru radio. Sorry, ik ben laat”, etc.

Doe je nog iets anders bij ruangrupa dat geen betrekking heeft op de radio?

Ruangrupa is momenteel druk bezig met het nieuwe programma en heeft het idee om het hele programma op de ruru radio te publiceren. Dus ruru radio is echt gerelateerd aan ruangrupa. Maar het is iets anders dan bijvoorbeeld het beeldende kunstprogramma.

Eigenlijk ging mijn vraag niet alleen over projecten of dingen die voor een publiek zijn, maar, maak je misschien ook schoon? Zet je ook koffie voor mensen? Print je ook wel eens dingen uit om op te hangen? Of misschien als Hafiz zegt: “Hey, ik heb hierbij hulp nodig”, dat je dan gaat helpen? Dus welke dingen of taken doe je die niet rechtstreeks met radio te maken hebben? Ik begrijp dat ruangrupa ook radio is, maar meer onderhoudszaken.

Moeilijke vraag.

Ja, dat is waar.

Ja. In principe is ruru radio flexibel. Als je ervoor zorgt dat je het programma hier af hebt, dan kun je helpen met het programma van Hafiz of Ade. En daarna kom je hier weer terug en kan ik overleggen dat ik misschien een week vrij neem om Hafiz’ project te ondersteunen, en dat bespreek ik dan met de groep die het programma hier runt, “OK, het is OK”. Dan kan ik aan Hafiz’ project meedoen.

Wat zou je met Hafiz doen?

De focus ligt op film. Ik vind Hafiz’ programma leuk omdat het speciaal gaat over documentaire films, nietwaar? Laatst heb ik meegewerkt aan Hafiz’ programma Aku Massa. Het zijn samenwerkingen met gemeenschappen in andere plaatsen en andere collectieven.

Wat doe je **in dat** project? Doe je productie, of bel je mensen op om te zeggen “Hey, we hebben een auto nodig”, of denk je mee met de conceptualisering? Houd je je bezig met fondsenwerving? Ik probeer erachter te komen wat je heel concreet, heel erg in detail, doet.

Video en documentatie, zei je toch?

Ja video. Allereerst spreek ik met Oom Leo en Ameng, voor ondersteuning. Over het concert, over de details.

De reden waarom ik geïnteresseerd ben in deze bijna super-details is omdat er in de dingen die je doet, heel organisch, ook werk zit dat we niet zien als werk, maar als we dat werk niet doen, zou het hele collectief ten onder gaan. Begrijp je? Het gaat om samen rondhangen, grapjes maken, of samen eten.

Een beetje pesten. [lacht] Maar het is een vorm van grapjes maken, een vriendelijke manier van pesten tussen senior en junior [de jongere en de oudere garde, red.], “Hey het zit wel goed!”

Wat is het verschil tussen senior en junior?

Niet veel, denk ik. Soms, is een junior niet geschikt voor een meer leidinggevende positie. Bijvoorbeeld, de directeur is senior, en junior doet archiveren, documentatie. De senior overziet het idee, is de leider van het project en de junior is de volgeling.

Denk je dat je daarbinnen wel de ruimte hebt om nieuwe ideeën aan te dragen? Zoals een idee voor een tournee of zoiets?

Ja.

Maar wie beslist dan of je dat kan gaan doen?

Uh... dat is [lacht], uhm, ik denk dat dat altijd in overleg gaat met de senior.

Dus uiteindelijk is het de senior die zegt: “Laten we dat niet doen of laten we dat doen”.

Nee, dat gaat echt in overleg. Voorbeeld: Ade zegt misschien: “Hey, je kunt naar de overheid gaan.” en ik ben niet degene die het project aanpakt, maar we kunnen over een deal praten.

Als jij bijvoorbeeld tegen Ade zou zeggen, “Ik wil naar de overheid gaan” en Ade vindt dit een slecht idee, zegt hij dan: “Het is een slecht idee, maar doe wat je wilt” of zegt hij: “Laten we het niet doen”.

Misschien kan ik het eerst bespreken, en vinden seniors of Ameng mijn idee niet goed, dan kan ik een tweede bedenken, of misschien is het niet goed, maar ik kan ik

toch naar de overheid gaan, maar dan met een ander concept.

Dat is duidelijk. Dus de seniors bepalen in principe de artistieke visie. En de junior, laten we zeggen, doet projecten binnen die visie?

Hmmm. Maar het is hier echt flexibel. De relatie tussen juniors en seniors is OK. Allereerst, weet je, wij juniors kennen het werk, dus dat is ok met de seniors. Junior-senior is hier prima. Niet het niveau van het werk.

Er is dus geen hiërarchie.

Ja, we zijn echt gelijk. Misschien ken je Acip van Cut and Rescue of Art Lab? Hij is mijn junior. Maar nu doet hij een residency in Stockholm. Dus in ruangrupa zeggen ze niet, "Oh, je bent een junior, dus kun je niet aan mijn programma meedoen".
Nee, nee.

En hoe beslis je dan over het programma voor de radio? Doe je dat met zijn drieën samen?

Ja, in principe kan ik mijn idee over het programma delen met de groep. En iedere maand hebben we een vergadering. Bijvoorbeeld, "Misschien kunnen we volgende week een optreden doen en een muziekdocumentaire maken". Dus ik kan het delen, ook met Ade, Hafiz, Ameng, "OK, het concept is goed, maar...". Delen om het programma perfect te maken.

Mooi.

Is de maandelijkse meeting elke maand met iedereen van ruangrupa?

Met ruru radio elke maand, en met ruru waarschijnlijk eens in de twee of drie maanden.

Hoe vaak zenden jullie uit? Is het continue online of zend je eens per week uit?

Elke twee weken.

Er is ook een uitwisseling tussen ruru radio en ruru huis radio in Arnhem hè?

Ga je een zine maken, of een publicatie [van dit interview, red.]?

Ja, we gaan een kleine publicatie maken. Als je wilt, kunnen we die eerst met jou delen. Maar ik denk dat het echt helpt, ook om het te begrijpen, en het is op geen enkele manier om een oordeel te vellen, maar ik heb het gevoel dat in Nederland er vaak de neiging bestaat om collectieven te fetisjen zonder dat men een idee heeft over hoe ze functioneren. En ik vind dat ethiek echt uit kleine dingen voortkomt. Begrijp je? Als het altijd

dezelfde persoon is die het toilet schoonmaakt, is het een probleem, tenzij je daar samen over besluit. Dus begrijpen wat ieders rol is, op een persoonlijker niveau. Maar het klinkt echt goed.

Dus: wat vind je het leukste aan je werk en wat het vervelendste?

Oh ja, dat is een goeie!

In principe ben ik geïnteresseerd in beeldende kunst, sculpturen en mixmedia. Nu focus ik me op video-installaties. Dus ruru radio is goed. Ik kan meewerken in ruangrupa, ruangrupa is echt een goed collectief, bestaat al meer dan tien jaar weet je? Dus het is goed dat ik hier werk en wat verbanden kan leggen tussen kunst en radio, want hier in Jakarta is radio heel eenvoudig: iedereen kan op zijn telefoon naar de radio luisteren. Het vervelendste is misschien de slechte verbinding. Die is niet zo goed bij de radio.

Dus je hebt veel problemen met een wegvallend signaal? Lastig. Niets aan te doen, denk ik, behalve dan..... tjsa....

ja, wachten...

Ik denk dat het in Europa beter is, omdat in Europa de verbinding echt snel is. Dan kun je radio online streamen.

Maar niet altijd.

Hangt ervan af hoeveel je betaalt.

Wanneer ga je in Jogja wonen?

In oktober.

Voor hoe lang?

Voor een aantal jaar.

Ja, om te werken, dus we zullen zien.

Huren jullie een huis?

Nog niet.

Misschien kun je beter in het zuiden, in het Sewon district, gaan wonen. Ken je Se-won? Sewon ligt dichtbij de kunstacademie.

[gesprek over wonen in Yogyakarta, logistiek van Sanne en Alecs verhuizing naar Yogyakarta, achtergrond, grapjes, gelach]

Interview met LEONHARD “BARTO” BARTOLOMEUS (curator ruru gallery) door SANNE OORTHUIZEN bij ruangrupa in Jakarta op zaterdag 2 april 2016

[Het gesprek vindt plaats in de ruru gallery, waar op dat moment geen tentoonstelling staat. Barto schrijft het woord “experiment” op het papier om ruangrupa te omschrijven.]

SANNE OORTHUIZEN

Experiment dus. Kun je misschien uitleggen wat je bedoelt?

LEONHARD “BARTO” BARTOLOMEUS

Ik bedoel, als ik begin met mijn achtergrond als student aan het Jakarta Institute, waar kunst op een conventionele manier werd onderwezen. Ik bedoel, het is nog steeds ouderwets. En toen kwamen ze [ruangrupa, red.] met veel dingen die voor mij toen heel bijzonder waren. Ik bedoel het is niet alleen het medium, maar ook hoe ze het idee overbrengen, het concept.

Het proces.

Ja. Het is nooit statisch. Soms is het echt goed, maar het jaar daarop is het een beetje hectisch, rommelig, etc. Ze blijven veranderen, blijven met alles experimenteren. Dat is de eerste indruk die ik kreeg toen in de ruimte leerde kennen.

Hoe lang ben je al verbonden aan ruangrupa of hoe lang werk je al met ruangrupa?

Officieel vanaf 2012, toen ik meedeed aan de kunstkritiek workshop. Sindsdien heb ik geholpen, vaak als vrijwilliger bij verschillende projecten, tot Ardi mij in 2013 vroeg om bij Karbon Journal te komen werken, als redacteur. Dat deed ik in 2013 en 2014 en daarna was ik opeens bij bijna alle divisies betrokken, ik kwam gewoon om te helpen en iets te doen. En in 2015... [er gebeurt iets in de ruimte, gelach]...en in 2015 vroegen Ade en de anderen me, of eigenlijk dwongen ze me [lacht], om de ruru gallery te runnen. Het was eerst zo georganiseerd dat er vaak verschillende curatoren werden uitgenodigd, met verschillende kunstenaars, om te mixen, maar toen bedacht men “Misschien moet er een constante factor zijn, een vaste curator”. Dus dat ben ik nu, zelf als ik een andere curator uitnodig, ben ik nog steeds verantwoordelijk voor de inhoud van de tentoonstelling.

Is er een team voor de galerie waar je mee werkt?

Één: Pak Jack.. Hij was vroeger beveiligder, maar nu helpt hij mij, bijvoorbeeld bij het verven...

Dus hij is een techniek-man?

Niet echt, eigenlijk, vindt hij vooral verven leuk. [lacht] Bij hem

gaat het zo: “Wanneer is de volgende tentoonstelling?” Ik: “Volgende week”. Hij: “OK, dan begin ik met verven”. “Nee, nee, dat hoeft niet. Nee, het is OK”. Maar als de tentoonstelling iets nodig heeft wat technisch moeilijker is, dan vraag ik meestal hulp van Serrum, een van de leden. Ik kan hen dan bijvoorbeeld vragen te helpen met het installeren van monitoren.

Brengen zij die dan mee?

Nee, nee die hebben we hier al.

Hoeveel dagen per week ben je hier?

Zeven. [lacht zachtjes] Bijna zeven.

Zeven dagen per week.

Zeven dagen per week.

Als je zou... Ik weet niet, stel... Ik ben benieuwd naar, letterlijk, wat je op een dag doet. Ga je bijvoorbeeld ergens heen om een kunstenaar of een curator te ontmoeten? Wat doe je hier op een dag? Ook de details, zeg maar.

Oké. Nou, meestal kom ik hier in de middag, misschien rond 3 of 4 uur. Dat is omdat ik ook ergens anders werk, ik geef kunstgeschiedenisles op mijn vroegere kunstacademie, het Jakarta Art Institute.

Ah oké, is het een van de eerste keren dat ze daar les in geven? Ik dacht namelijk dat er niet echt les werd gegeven in kunstgeschiedenis.

Nee, niet voor het eerst. Ze hebben altijd kunstgeschiedenis gegeven voor eerstejaarsstudenten, maar het werd nooit een hoofdvak. Maar ik probeer samen met een andere docent om een ander theorievak tot hoofdvak te maken. Ik geef ook nog ergens anders les en ik ben grafisch ontwerper voor een NGO. De tijd is erg flexibel. Het is erg in-between, waardoor ik heen en weer kan gaan.

Je bedoelt bij ruru?

Ja. Het belangrijkste is dat ik hier de kunstenaars ontmoet, en ook andere curatoren kan uitnodigen.

En om dat te doen, hoe vind je hen?

Vrienden. Op de eerste plaats gaat het altijd via netwerken van vrienden. Maar ook via e-mail en Whatsapp, “Hé, heb je zin om langs te komen? Ik heb een nieuw idee voor een project” en dan gaan we erover praten. Een van de grootste bronnen is waarschijnlijk de curatorenworkshop die we sinds 2010 organiseren. We hebben veel jonge curatoren die in verschillende steden werken zoals Surabaya, Jogja, Bandung, zelfs van andere eilanden, Makassar en ook Sumatra. Dit is een goede manier om het perspectief van de galerie te verbreden.

Wat is jouw visie voor de ruru gallery? Wat is er, denk je, belangrijk dat er hier gebeurt?

De eerste keer dat de galerie plaatsvond, in 2008, was de positie

van de galerie belangrijk, omdat er toen voor de meeste jonge kunstenaars en ook voor de, laten we zeggen, experimentele kunstenaars niet veel plekken waren waar zij hun werk konden tonen. In de jaren 2008-2011 was deze plek erg belangrijk voor, hoe zal ik het zeggen, die situatie en die kunstenaars. Maar toen veranderde de situatie; er kwamen veel nieuwe galleries op in Jakarta, die commercieel zijn. Nu beginnen ze hun ogen en geesten open te stellen om deze jonge, experimentele kunstenaars meer kansen te geven. Voor mij is de grootste uitdaging hoe wij ons nu kunnen positioneren. Omdat er nu geen verschil meer is, bedoel ik. Deze galerie zou een erg goede commerciële tentoonstelling kunnen houden, de volgende tentoonstelling zou experimenteel kunnen zijn, of misschien een workshop. Ik heb het heel vaak met Ameng, Ade, en Hafiz over wat we nu zouden kunnen doen. Ik geloof namelijk dat de galerie geen afzonderlijke divisie is. En het is nu duidelijk dat de positie van deze tentoonstellingsruimte voor mensen of het publiek een eerste stap is om in aanraking te komen met ruangrupa. Het wordt mijn eerste prioriteit ervoor te zorgen dat jonge mensen blijven komen, en dat meer mensen komen en zien hoe een alternatieve kunstruimte werkt. Want er komen soms nog steeds mensen die zeggen: "Ik wil je collectie zien". Maar we hebben geen collectie, we tonen alleen kunstwerken.

En wie zijn die mensen die komen, wie is het publiek?

Soms studenten, soms gewone bezoekers, soms vrienden.

Mensen uit de kunstwereld die geïnteresseerd zijn of mensen die in de straat voorbij lopen?

Ja, mensen die langslopen komen ook wel, maar, de kunstwereld bestaat uit verschillende segmenten.

Je bedoelt commerciële galleries, musea..

Ja, maar soms worden we verrast, zoals wanneer we de gastenlijst zien en we zien namen van verzamelaars waarvan we nooit dat ze hier zouden komen, maar toch komen ze. Ook als ze niets kopen, dat is niet onze prioriteit. Hen nieuwsgierig maken over wat we hier doen, is belangrijker.

Ja, onderwijzen bijna.

Ja, dat is belangrijk, want we kunnen niet veel meer dan dat. Het is eigenlijk niet onze rol om ze te onderwijzen, maar op de een of andere manier lukt het wel. Door ze bijvoorbeeld alternatieve kunstwerken te laten zien, of ongebruikelijke presentatievormen. Voor mij is het positioneren van de galerie de hoogste prioriteit. Want nu denk ik meer na over de structuur, nadat we de structuur [van ruangrupa, zie Karbon Arnhem File 4.1, red.] weer veranderd hebben. Art Lab is de experimentele divisie, Jakarta 32C is voor onze studentencollega's om hun werk te tonen en ik denk dat de galerie hun eindpunt is. Het is net als met voetbal. Je kan deze twee

100
divisies vergelijken met het scouten van talent. Je volgt Jakarta 32C, je bent bij ze betrokken, en Art Lab ziet dan dat bepaalde jonge kunstenaars een toekomst hebben of een andere energie hebben waar we mee samen kunnen werken. De galerie zou dan het sluitstuk moeten zijn.

Ik denk dat het er ook van afhangt hoe je het op verschillende manieren aan het publiek presenteert. Nietwaar?

Ja, dat is heel belangrijk nu, want er zijn nu zo veel kunstruimtes, of zogenaamde kunstruimtes of galleries, die dat doen. Je zou kunnen zeggen dat het vergelijkbaar is met ons toen we begonnen.

Grappig, wij (mijn partner Alec en ik) gaan verhuizen naar Yogyakarta in oktober om Cemeti Art House te runnen en wij hebben exact dezelfde vraag. Ik bedoel, de rol van Cemeti is veranderd, dus wat is die rol nu? Maar ik denk dat dat onderdeel is van het experiment, om constant de basis ter discussie te stellen. Niet om te verdwalen, maar om te begrijpen: hebben we nog een galerie nodig? OK, ja. En dan waarom? Snap je?

Ja, dat is dezelfde vraag die wij onszelf ieder jaar stellen. Elk jaar sinds 2014 vraagt Ade: “Denk je dat de galerie belangrijk is?”. Ik vind van wel, het is belangrijk. Het is het eerste waar je mee in aanraking komt als je meer te weten wilt komen.

Ik denk dat het ook iets is dat mensen herkennen. Het is niet alleen een gemeenschap, het zijn niet alleen workshops, maar het is iets dat ze herkennen en dan komen ze binnen en leggen ze verbanden. En dat is interessant om mee te spelen.

Ja, die tegenstelling. Daar ben ik het mee eens, want het publiek weet wat een “galerie” is. Daar hoeft je niet over na te denken. Als ik het vergelijk met Art Lab, Arts Collaboratory, waarom heeft kunst een laboratorium nodig? Wat doen ze daarmee? Wij stellen onze positie nu ter discussie. En de visie blijft hetzelfde: we richten ons op jonge kunstenaars, om alles te doen wat ze willen. Ze hoeven dus niet na te denken “levert dit kunstwerk wel wat op?”

Krijgen ze een budget? En worden ze betaald?

Wij ondersteunen hen. Geen vergoeding. We steunen hen bij de productie, ook produceren we catalogi, we zorgen voor lezingen, we betalen een performance voor de opening, we betalen ook voor workshops die ze doen. Ik bedoel, het is moeilijk. Tegenwoordig zijn er zoveel workshops en lezingen, als je bijvoorbeeld met een workshop mee wilt doen betaal je iets van 500.000 rupia [omgere-

kend ongeveer 45€, red.].

Wow. Waar?

Die kun je overal vinden! Bijvoorbeeld in Dialog of in Suar Art Space, of andere kunstruimtes hier in de omgeving. Het is verbaazingwekkend dat mensen nog steeds mee willen doen.

Maar dat betekent dat je ook veel mensen buitensluit die het niet kunnen betalen.

Dat is nog steeds onze grote zorg. We proberen de kunstenaars te steunen als we kunnen. Als iemand hun werk wil kopen, krijgen de kunstenaars 100%.

Heel goed. Je zei dat je hier zeven dagen in de week bent, maar dat je tijd flexibel is. Je kunt dus binnenkomen tot het werk klaar is, neem ik aan? Word je betaald vanuit ruangrupa?
[iemand vraagt Barto iets]

Nu wel, sinds 2015.

Maar het is niet genoeg om van rond te komen?

Nee, natuurlijk niet. Maar het lukt.

Hoeveel heb je nodig in Jakarta, per maand?

Ik heb misschien drie miljoen nodig, alleen voor mezelf. Maar ik woon nog bij mijn moeder. Ik moet nog het collegegeld van mijn broer betalen, het huishouden, de voorzieningen.

Omdat je de oudste bent?

Ja, en mijn vader is ergens. Dus ik zorg voor dat soort zaken. Bruto heb ik waarschijnlijk 5 of meer nodig.

Hoe kom je dan rond? Word je soms gestrest? Ik weet dat het je passie is en je hier wilt zijn. Ik weet niet hoeveel je verdient. Ik weet niet of het 1 of 2 miljoen is, maar alsnog moet je iets bijverdienen.

Soms vraag ik me af of ik volledig hier wil zijn. Misschien zou dat dingen wel drastisch veranderen. Ik bedoel, ze helpen me veel, en ik werk hier niet echt.

Het voelt dus niet als werk.

Stress komt altijd op als dingen niet goed gaan of als we een grote tentoonstelling willen opzetten, zoiets. Maar op de een of andere manier krijgen we het altijd voor elkaar. En wat mij betreft, voordat ik hier kwam, nadat ik afgestudeerd was van de kunstacademie, werkte ik in een bedrijf als visual merchandiser. Als je naar zo'n soort warenhuis gaat, een mall; dat was mijn werk. Ik deed Top Shop, Top Man, Zara, daar werkte ik, maar dat was veel stressvoller. Ook al betaalden ze me goed, ongeveer 3.5-4 miljoen per maand, ik voelde me niet voldaan.

Waarom niet?

Ik weet het niet, het was de politiek, het routinematige. Het was de regelmaat waar ik gestrest door raakte. Dus ik heb mijn moeder

102
voor de gek gehouden [Sanne lacht]. Ik had na acht maanden mijn baan opgezegd, maar ik vertelde het na een jaar pas aan mijn moeder. Maar ik heb het geld gehouden.

Dat was waarschijnlijk wel slim! Denk ze dat nu nog steeds?

Nee! [lacht] Zij dacht: “Oh, heb je ontslag genomen? Hoe lang geleden?”. Ik zei toen: “Ik weet het niet, misschien vier maanden geleden”. “Waar komt dit geld dan vandaan? Deal je drugs?!”

Oh nee! [lacht]

Nee nee nee nee! Maar hier werken helpt me om mijn financiële zaken te managen. Ik kan nu, hoe zal ik het zeggen, visualiseren hoeveel geld ik kan uitgeven.

En was dat eerst niet mogelijk?

Ik weet niet, de omstandigheden dwongen me er misschien toe. De eerste keer dat ik hier kwam werken, toen ik bij de algemene vergadering was, was het eerste dat Ardi tegen me zei: “We kunnen je minstens de eerste vier maanden nog niet betalen, want de financiering is er nog niet”. “Shit. OK. OK. Geen probleem, OK, laten we het doen”. Maar toen begon ik te werken met een paar ontwerpers... [Zappa blaft]

Dus je hebt hiernaast ook werk gevonden?
En krijg je hier een salaris of ben je freelancer?

Bij ruangrupa krijg ik nu sinds 3 maanden een salaris. [Barto zegt hallo tegen iemand die binnenkomt]

En is er verschil tussen het salarissen van een senior en een junior? Nee? Wauw.

Er zit alleen verschil in de details, omdat we moeten rapporteren, juridische rapporten.

Je krijgt dus 2 miljoen per maand en daar moet je alles van doen en je hebt nog ander werk daarnaast. Dat is intens.

Ja, vooral hier. Maar, ik weet het niet, op de een of andere manier ben ik er goed in geworden.

Mag ik vragen wat je echt leuk vindt aan je werk en wat je niet leuk vindt? Het kan erg persoonlijk zijn.

Ik vind het altijd leuk om nieuwe mensen te ontmoeten, nieuwe projecten te doen, iets te doen dat ik nog niet ken. Zoals bij het resultaat, dat ik niet weet hoeveel mensen er gaan komen, hoe de tentoonstelling zal lopen. Ik weet hoe ik dingen moet organiseren, maar het concept erachter, hoe we dit vreemde concept aan het publiek kunnen presenteren, dat is wat ik leuk vind om te doen. Wat ik niet leuk vind, natuurlijk, is het budget. Budgettering houdt alles tegen wat we plannen, het meeste. Dan is het vaak: “Maar misschien de volgende keer”.

Maak jij elk budget? Hoe gaat dat in zijn werk? Krijg je dat van Ruru Corps [de nieuwe business unit van ruangrupa, red.]? Krijg je een jaarlijks budget?

Ja, dit is een platform. Ajeng geeft me altijd een jaarlijks budget voor de ruru gallery, maar het is erg flexibel, erg organisch, op een bepaalde manier.

Je bedoelt, je kunt het budget niet overschrijden, maar binnen het jaarlijkse budget kun je schuiven.

Ja, bijvoorbeeld: voor dit project is 5 miljoen genoeg, een ander project kan dan groter zijn, meer kunstenaars, dus dan “OK, dit is 15 miljoen”. Zo kan ik van het een naar het ander.

Hoeveel tentoonstellingen doe je per jaar?

Het zouden er zes moeten zijn, vanuit de fondsen. Zes tentoonstellingen, vier zijn groepstentoonstellingen en twee zijn formele tentoonstellingen.

Maar daar kun je ook flexibel mee zijn?

Ja, we kunnen in een jaar bijvoorbeeld 11 of 10 tentoonstellingen hebben. Want soms komt Ameng en zegt: “OK, deze kunstenaar wil hier graag een concert doen”. Ik zeg dan: “het budget is van de gallery”. En hij hij zegt dan: “OK! OK, laten we het doen!”. [lacht]

Maar moet je dan streng zijn en zeggen: “Nee, dit kunnen we niet doen. We hebben het geld er niet voor”? Of geef je een budget ervoor en zij zoeken het uit?

Nee, ik moet daar erg flexibel in zijn. “Ik kan je vijf geven en laten we de rest ergens anders zien te vinden”.

Dus je doet ook aan fondsenwerving?

Ja, soms. Maar het geld komt ook van andere divisies. Bijvoorbeeld als we een muzikant uitnodigen om te spelen en we willen een video-kunstenaar vragen om een video mapping te maken om het concert te ondersteunen, dan ga ik met de videoafdeling praten en vraag hen om dat te ondersteunen.

Dus interne fondsenwerving. Wat vind je dan niet leuk aan het budget? Vind je het niet leuk om te zeggen: “Dit kunnen we niet doen”, of is het gewoon saai werk, omdat je achter je computer zit, in Excel, controleren etc.?

Het is meer dat ik er echt een hekel aan heb als het een goed idee is maar de middelen beperkt zijn. Ik weet dat het onze eigen consequentie is, omdat we de kunstenaars volledig willen ondersteunen. Ik moet het onder ogen zien, op de een of andere manier. Maar het maakt de situatie met de kunstenaars wel intenser. Ik moet persoonlijk met hen praten, “Ik kan je geen vergoeding geven, alleen reiskosten en je kunt hier slapen”. Maar, gelukkig zijn ze vrienden.

Dus zeggen zij: “OK, dat is geen probleem voor ons om hier te blijven en wat te doen”.

Stop je ook eigen geld in projecten? En waarom?

Ja, soms. [Iemand brengt een kopje koffie]

Dankjewel. We kunnen de koffie delen?

Koffie? Nee, ik kan geen koffie drinken, vorig jaar is mijn blinde darm gebarsten.

Wat? Daar kun je aan doodgaan!

“Het is nog maar 5 uur” zei de dokter.

Holy shit! [Barto lacht]

[Iemand zegt wat over eten]

Terug naar de vraag over wat ik niet leuk vind is de beperking van het budget. Ik probeer nog steeds manieren te vinden, bijvoorbeeld door samen te werken met culturele instituten om kunstenaars uit te nodigen. Zoals met de Japan Foundation, om Japanse kunstenaars uit te nodigen om hierheen te komen en tegelijkertijd jonge kunstenaars hier de kans geven om met hen samen te werken.

Dat is in zekere zin ook een van dingen die Cemeti doet: artist-in-residencies.

Ja, maar residenties werken hier niet echt, omdat je er zeker van moet zijn dat je gastvrij kan zijn voor de residents, maar dat kan hier niet echt omdat iedereen hier iets anders doet.

Ja dat snap ik. Het gaat dus om het hosten van mensen. Dat is erg tijdrovend.

En wij willen niet dat ze een slechte ervaring hebben.

Ja je bedoelt dat jullie de capaciteit niet hebben om mensen te hosten.

Ja. Misschien is het wat anders als je in Yogyakarta woont.

Transport is goedkoper. Maar hier, nee.

[Kort gesprek over ideeën voor Cemeti Art House-programma waar Sanne en Alec mee gaan beginnen: Maintenance Works]

Maintenance. Dat is een van de redenen dat ik deze gesprekken doe. In Nederland is het idee van collectiviteit een beetje een fetisj geworden, het is een beeld. Terwijl voor mij juist de ethiek, de daadwerkelijke collectiviteit, uit kleine dingen bestaat –bijvoorbeeld: wie maakt schoon, wie ondersteunt wie als iemand ziek is, de persoonlijke relaties tussen de leden. Ik denk dat daar de ethiek ligt. Het gaan niet alleen om wat je publiek maakt, maar het gaat ook om de vervelende taken, zoals, weet ik veel, wie het budget beheert. Of, misschien, als je binnenkomt en er is iets stuk, wie dat dan repareert. Dit soort dingen is werk. En ook het vinden van manieren om in

je levensonderhoud te voorzien is werk. Het feit dat je nog een andere baan hebt maakteigenlijk deel uit van dit werk, als het ware. Of in ieder geval van je leven, nietwaar? Dus ik ben geïnteresseerd om meer te weten, om niet alleen maar te schrijven over, maar te schrijven vanuit, als je begrijpt wat ik bedoel.

Ja.. Ik denk dat de kleine dingen deze kunstruimte al zestien jaar tot een plek maken. Er is soms boosheid, soms is er dreiging, maar nee, het is een organische manier voor ons omdat we dit niet voor het geld doen. Het is net zoals wanneer je je niet op je gemak voelt met je vrienden, dan geef je het een weekje en dan lachen we er weer om.

Ik denk dat jullie in principe een ander waardenstelsel creëren. Zoals je zei werkte je bij een bedrijf, maar het routinematige enz. zorgden ervoor dat je je niet goed voelde. Het gaat er ook om hoe je daadwerkelijk voldoening krijgt uit wat je doet. Is het omdat je veel geld verdient of is het omdat je een verschil kunt maken, of dat je iemand anders kunt steunen? Of...

Ja, ik ben het met je eens. Dit gaf mij de kans me te realiseren dat ik het leuk vindt om steun te krijgen of te geven. Daarom weet ik ook dat ik heel graag leraar wil worden. Ik spreek er vaak met Ade en Ardi, en ook Ameng over. Ik denk dat de dunne rode lijn, die ervoor zorgt dat ik me op mijn gemak of gelukkig voel hier, is dat ik iemand anders op de een of andere manier kan steunen. Ook al is het niet met mijn eigen geld, maar door iemand uit te nodigen, een jonge kunstenaar, om hier te komen, hen een kans te geven om nieuw werk of nieuwe ideeën te ontwikkelen. Dat geeft mij voldoening.

Het is grappig, ik werk ook als curator en ik geef ook les, dus voor mij is het hetzelfde. Voor mij is het belangrijkste van cureren, zorg, aandacht is [care]. In Nederland bijvoorbeeld, omdat alles daar zo geïnstitutionaliseerd, zo georganiseerd, zo snel is - productie gaat zoef- is er vaak geen tijd voor zorg en aandacht. Het gaat altijd over wat eruit gaat en niet wat er binnen gebeurt. Niet met mensen, maar binnen relaties.

Ik werk nu samen met een commerciële galerie, Edwin's Gallery, om een tentoonstelling op te zetten. Voordat ik dat werk accepteerde heb ik Hafiz gebeld en gezegd: "Deze galerie biedt me deze baan aan, wat vind jij daarvan?". En hij zei: "Waarom bel je me?"

106
[lacht] “Ik weet het niet, ik wilde gewoon jouw mening horen”. Hij zei: “Doe het maar gewoon. Het is werk. Het is iets wat jij nodig hebt, want het is ook iets waar we hier niet aan tegemoet kunnen komen”.

Ja, en wat is er daar waar ruangrupa niet aan tegemoet kan komen?

Het geld. “Dus het is OK” zei hij, “Je kunt met hen samenwerken. Maar realiseer je wel dat je nog steeds dat bloed van het kunstenaarscollectief in je hebt, dus neem dat mee.” Het is ook een goede manier om kunstenaars te helpen, want als curator heb ik het recht om te zeggen dat ik een kunstenaar wel of niet in een tentoonstelling op wil nemen. Dus ik nam 10 vrienden mee en zij hadden zoiets van: “Woooow! Doe ik mee aan deze commerciële galerie in Jakarta?” [lacht] “Tja, misschien kunnen we je werk verkopen”.

Dat is het, het is strategisch.

Ik realiseer me nu, OK, ik kan jullie zo helpen.

Maar stop je een ander soort energie in zo'n tentoonstelling?

Ja, maar ik kan niet zo werken. Ik realiseer me nu dat het een totaal andere manier is. Het is, zoals je zegt, institutioneel. Het is een commerciële galerie. Ze weten wie iets koopt, welke kunstenaar iets zal verkopen. De meeste kunstenaars had ik nog niet eerder ontmoet. Maar het is een deel van het werk en ik heb “Ja” gezegd. Ik heb met enkele van hen gesproken en heb er een paar van “mijn kunstenaars” bij betrokken en heb gezegd dat ik de volgende keer wil weten wie er mee zal doen. Want het is een kort tijdsbestek, maar drie maanden voorbereiding. Ik weet dat ze al een systematische manier hebben. Ze hoeven alleen een telefoontje te plegen omdat ze al zo lang met deze kunstenaars samenwerken, en zeggen: “De tentoonstelling zal hier zijn. Kun je dat werk maken? Niet dat, maar dit werk, dit werk verkoopt goed”. Dat is iets wat mij echt dwars zit. Ik maak dan een grapje, “Je hebt geen curator nodig, je hebt iemand nodig die een statement kan schrijven.”

Dus jouw taak als curator is het te legitimeren?

Ja, misschien.

Dat is problematisch, hè? Ik bedoel als je het weet en je zegt: “OK, fuck it. Het is of dit, of ik ga een poster ontwerpen of in een café werken”, als je het daar mee vergelijkt. Wij hebben bij Casco [een kunstruimte in Utrecht waar Sanne destijds als curator werkzaam was, red.] een boek gelezen, *The Undercommons* [door Stefano Harney en Fred Moten, 2013, red.] Ken je het? Het is zo handig om vanuit dat idee te denken. En wat ik geleerd

heb is, dat als je dat soort dingen doet, je er een ander soort energie in stopt. Niet zodat je de zorg en aandacht verliest, maar zodat je het focust en zegt “Ik ga me hier niet om bekommeren. Ik ga me daarom bekommeren”. En dan werk je jezelf ook niet over de kop. Het is echt dodelijk als je in een situatie zit en denkt: “Ik wil hier helemaal niet zijn, ik wil eigenlijk helemaal niet over deze shit nadenken”.

OK, ik wissel uit. OK, deze kunstenaar. Nee, ik wil deze kunstenaar en dit is mijn statement, dit is mijn perspectief. Verander dat niet, want anders kan ik er geen verantwoordelijkheid voor nemen. Zelfs als het nauwelijks verandert, maakt me niet uit.

Maar dat constante onderhandelen is vermoeiend, nietwaar?

Elke keer. Want ook al is de tentoonstelling volgende maand, ze blijven zeggen: “Deze kunstenaar is goed”. Ik zeg “Nee, nee, er komen niet nog meer kunstenaars. Het is genoeg”.

Ik kan me nog een keer herinneren, vijf jaar geleden toen ik in Jogja was. Ik herinner me dat we uit eten gingen en dat er in dat restaurant een bekende kunstenaar en curator zaten te eten. De curator was een tentoonstelling over geschiedenis aan het maken en hij zei tegen de kunstenaar: “Kun je een schilderij maken over dit onderwerp?”. De kunstenaar had zoiets van “Ja, OK”. En ik dacht: “Wat? Gekkenwerk!”. Het is een soort overkill van een thematische groepstentoonstelling. Whoa!

Ja, dat is zo, zo gaat dat.

Ik werd echt van m’n stoel geblazen.

Ja, is eigenlijk overal hetzelfde in de commerciële galleries.

Zo eng. Dat was geen commerciële tentoonstelling, dacht ik.

Maar waarschijnlijk doen ze het dan met steun van een commerciële galerie.

Ja misschien ja.. Ik hoorde ook dat een curator voor een tentoonstelling in Semarang iets van 30 miljoen betaald kreeg voor één tentoonstelling. En de kunstenaars, die keihard werkten tijdens de installatieperiode kregen niets, behalve als ze iets verkochten. Ik vond dat zo moeilijk. Ik denk niet dat ik dat, ethisch gezien, had kunnen doen.

Het is problematisch. Daarom houd ik van geschiedenis, omdat ik

108
de duistere kant ken. We hebben een hele rommelige geschiedenis. Jarenlang wisten we niet wat een kunstgalerie was, wat een kunstenaar verondersteld werd te doen, wat een curator verondersteld werd te doen. En toen, we just, zap!

Waarom? Vanwege de markt?

Ja de markt, natuurlijk. Het veranderde met de oprichting van Cemeti, toen hadden we een alternative space. En galleries kopiëren dat nu.

Ja, dat is coöptatie.

Ja, het is kapitalistische coöptatie. Punk bijvoorbeeld werd gecoöpteerd, het gebeurt overal. En het is belangrijk om in dat ecosysteem te zitten, zodat je weet hoe of waarom we een hekel aan hen hebben.

En om hen ook te gebruiken. Het is zoiets als re-coöptatie.

Ja, dat is iets dat wij als instrument gebruiken. Toen Mas Art [ruangrupa's bijnaam voor kunstenaar Reinaart Vanhoe, red.] zei: "Ik denk dat ruangrupa nu te vaak met de overheid samenwerkt", zeiden wij: "Nee, nee, nee, wij werken niet met de overheid samen, we werken met ons eigen geld". Het is allemaal geld en wij moeten daar gebruik van maken.

Dat klinkt logisch. idealiter zou er natuurlijk zowel undercommoning als protest zijn tegen het feit dat de overheid terugtreedt of geen geld geeft. Ik denk dat het altijd hand in hand moet gaan, maar ik denk dat het erg belangrijk is dat het gebeurt. Want anders trek je je alleen maar terug uit het systeem. En dan sta je buiten. [Ameng onderbreekt kort om te zeggen dat hij zo weg moet].

Het is erg belangrijk het systeem te beïnvloeden. Mij gaf het een nieuwe beleving over hoe we met dit soort commerciële systemen kunnen werken. In principe misschien een of twee tentoonstellingen.

Je wilt ook niet dat wat je doet in het geding komt, het is altijd evenwicht zoeken. Dat is moeilijk. Omdat Alec en ik straks ook ons salaris moeten aanvullen dacht ik misschien moet ik gewoon als ghostwriter gaan werken voor reclamebedrijven. [Barto lacht] Ik ben sowieso al vaak ghostwriter voor kunstenaars. [lacht]

Ja! Er komen veel kunstenaars en die vragen "Kun je me helpen?". En dan "Ah! Ik kan je dit niet betalen". Maar dan zeg ik alsnog: "OK, laten we elkaar ontmoeten en dan help ik je. Je hoeft me verdomme niet te betalen, ik doe het gewoon. Nee, nee ik wil

gewoon vrienden zijn. Deze keer help ik jou, en de volgende keer help jij mij, zoiets.” “Ah, OK, OK” Ach, weet je, als geld erbij komt, dan is het anders.

Een vriendin van mij vroeg me een tekst voor een boek te schrijven dat zij aan het maken is, maar dat boek is in opdracht van iemand, dus de opdrachtgever betaalt mij. Dat vind ik prima. Het is anders dan wanneer zij me uit eigen zak zou betalen. Zou ik ook niet willen.

Het is totaal anders. Dus ik moet echt vragen wie ervoor betaalt. “Betaal jij? Ja? Nee. OK, laten we erover praten. Het is OK, het is OK”.

Inderdaad, zo werkt het. Dat is super! Dank je wel!

Graag gedaan! Ik hoop dat het helpt.

Ja dat zeker, superbedankt!

~~Interview met UJANG (beveiligder bij ruangrupa) door SANNE OORTHUIZEN
bij ruangrupa in Jakarta op zaterdag 2 april 2016.
FARID RAKUN trad op als vertaler.~~

~~[Het gesprek vindt plaats in de voortuin van ruangrupa, waar Ujangs bureau staat. Ujang schrijft het woord “messy”, ofwel “rommelig” op het papier om ruangrupa te omschrijven.]~~

~~**UJANG**~~

~~Na evenementen is het rommelig, zonder de evenementen is er geen rommel.~~

~~**SANNE OORTHUIZEN**~~

~~Dus vandaag is het niet rommelig?~~

~~Nee..~~

~~En hoe voel jij je bij die rommel?~~

~~Ik voel me er niet prettig bij, daarom ik ruim het op, maak ik schoon.~~

~~Hoeveel dagen ben je bij ruangrupa?~~

~~Vier dagen per wee Ik heb vier diensten: twee dagen ochtenddienst en twee dagen nachtdienst. Ik werk twaalf uur per dag.~~

~~Hoe groot is je team beveiligers?~~

~~Drie.~~

~~Drie? En wie maakt het schema?~~

~~Pak Mus.~~

~~Wat zijn jouw taken? Wat doe je op een dag?~~

~~Overzicht houden van iedereen die komt en gaat gasten moeten opgeschreven~~

worden, in het logboek. Wie zijn de bezoekers die komen? Beveiliging voor het hele gebouw.

Maar ook schoonmaken?

Schoonmaken hoort er eigenlijk niet bij, nee.

Maar je doet het omdat je het rommelig vindt.

Schoonmaken is mijn eigen initiatief.

Heb je ook andere banen?

Nee.

En kun je hiervan rondkomen?

Ik heb een familie, één kind, genoeg of niet genoeg is niet de vraag, dit is wat ik heb, dus daar moet ik van rondkomen. Mijn vrouw heeft geen baan, met één kind.

Wat vind je echt leuk aan je werk en wat niet?

Ik vind het leuk wanneer er veel mensen zijn. Het is niet leuk als ik alleen ben. [lacht]

Wat doe je als je alleen bent?

Dan kijk ik TV, de laatste vriend.

Wat is een moeilijke situatie die je tegen bent gekomen in je werk, met beveiligen bijvoorbeeld?

Geen moeilijkheden tot nu toe. Tot nu toe is het ok, er zijn geen problemen.

Dus niemand heeft iets gestolen of zo?

FARID RAKUN

Nou er is wel eens iets gestolen, maar dat is de reden dat we nu beveiligers hebben, sindsdien is het OK.

Hoe komt het dat je bij ruangrupa werkt?

Via Ajeng.

Hoe ken je Ajeng?

Via het management van Taman Ismail Marzuki [centrum voor kunst en cultuur in Jakarta, red.] Mijn broer werkt daar op kantoor. Ajeng kent mijn broer, dus via Ajeng.

Zijn er nog andere taken, zoals schoonmaken, die officieel niet bij je werk horen?

Nee niet echt.

Dus, niet bijvoorbeeld helpen bij schilderen?

Nee.

En schoonmaken, waarom doe je dat?

Daar heeft hij eerder al antwoord op gegeven: omdat hij er soms niet tegen kan.

Maar is dat iets dat hij leuk vindt om te doen, of vindt hij dat hij het moet doen?

Tja, het is niet elke dag, dus het is geen belasting.

Ken je alle projecten van ruangrupa en wat er in ruangrupa aan de gang is.

Nee. Alleen als het op dat moment plaatsvindt. Niet het geheel.

Wat maak je het meeste mee? Is dat de ruru gallery,

de ruru radio, Ruru Corps etc?
Tentoonstellingen, de galerie en de radio.
Omdat ze hier zijn.

Ja, dat zijn ook de divisie
die evenementen doen.

Hoe is het geregeld als je hier alleen zit en je moet naar
de wc? Of lunchen?

Ik vraag dan iemand, want als dat gebeurt zijn er mensen die ik ken en aan wie
ik kan vragen: “Kun je voor mij opletten?” Als er evenementen zijn, zijn er twee
mensen.

Hoe lang werk je al bij ruangrupa?

Tussen zes maanden en een jaar.

Hoe ver hiervandaan woon je?

Een uur met de trein.

Dat is normaal hier.

Ja, weet ik. [lacht] In Nederland is het vaak erg kort, het
is ongeveer een uur naar een andere stad.

Maar Bojong Gede is niet
echt meer Jakarta.

Misschien is de laatste vraag: zie je het rommelige ook
als iets goeds?

Het is gewoon de aard van ruangrupa. Omdat iedereen kan komen, is rommeligheid
iets dat meekomt. Je kunt ruangrupa niet vragen niet rommelig te zijn.

Nog twee vragen, komen je vrienden en familie hier
weleens?

Nee nog niet.

Zou je ze mee willen nemen?

Ik heb ook geen plannen om ze mee te nemen.?

Waarom niet? Ik ben gewoon nieuwsgierig.

Zijn antwoord zou zijn:
“mijn vrouw houdt er niet
van zo ver weg te gaan”.

Maak je hier als beveiligde vrienden?

Ja, veel.

Super!

SANNE OORTHUIZEN

Ik maak dus het Editorial-programma het ruru huis in Arnhem met onder meer de Karbon Arnhem Files-publicatieserie. Ze gaan over verschillende onderwerpen; eentje gaat over de werkwijze van ruangrupa. Die publicatie bestaat weer uit twee delen, een gaat over ruangrupa, de ander is geschreven vanuit ruangrupa, die gaat over wat iedereen hier dagelijks doet, hoeveel je werkt, welke dingen je leuk vindt of niet, die is dus wat persoonlijker. Ik zou je willen vragen om ruangrupa in één woord te omschrijven. Het zou “Vriend” kunnen zijn, “Experimenteel”, wat je maar wil.

DANIELLA KUNIL

In één woord? Eén? OK, twee woorden. [Kunil schrijft “Learn & Fun” op het papier].

“Leren” en “Plezier”. Oh, dat is mooi. Kun je uitleggen waarom je die twee woorden hebt gekozen?

Ok. Ten eerste: “leren”. Iedereen die hier vanuit een willekeurig beroep of opleiding komt en gaat; we raken bevriend, we praten over van alles, niet alleen over kunst, maar ook over het leven, lifestyle, muziek, en zoveel dingen, onderwerpen waar je met je vrienden hier over kunt praten. Nieuwe en oude vrienden, iedereen ontmoet elkaar hier. Wanneer je iemand ontmoet, denk ik dat je iets van hem leert en je een beter referentiekader voor je leven krijgt. Het is heel belangrijk dat je zoveel onderwerpen van anderen kunt krijgen, vanuit verschillende achtergronden. Verschillende opleidingen, vanuit een ander maatschappelijk leven. En het is heel belangrijk dat je daarvan kunt leren. Door bij elkaar te zitten en rond te hangen, de tentoonstelling te bekijken, een boek, muziek, soms huisdieren te bespreken. Ook dat soort dingen, en ook over familie, relaties, alles. We hangen rond, we doen een project, dus daar begint het mee.

Hoe ben je bij ruangrupa begonnen?

Via de oprichters van ruangrupa, via het Jakarta Institute of Art, vanuit de kunstacademie met Hafiz, Roni, Asung, zodoende.

Jullie hebben samen gestudeerd?

Ja, Fine Arts. En daarna hebben zij ruangrupa opgericht. Hafiz vroeg mij erbij te komen. Dat was in 2001.

Echt aan het begin dus?

Ja. Ruangrupa is van 2000, het jaar daarop ben ik erbij gekomen.

Ben je erbij gekomen om de financiën te doen?

Niet direct, maar het daaropvolgende jaar hadden wij een tentoonstelling voor de stad Jakarta, dat heette JakArt, maar toen was het “Wie gaat het geld regelen? Aha, Kunil”. [ze lachen] Ze wijzen allemaal naar mij. “OK”. Ik heb dus voor het geld gezorgd en het project met hen gedaan. Voor mij is het ook komen en gaan. [onderbreking, er staat een motortaxi te wachten, Kunil betaalt, gelach]

We zijn gebleven bij 2001, bij JakArt, wie zorgt er voor het geld, dat deed jij. Doe jij dat sinds die tijd?

Ik ben gekomen en gegaan. Ik werkte een jaar en toen ging ik rondkijken, op die leeftijd ging het me allemaal om het geld, ik had meer geld nodig en dus ben ik gestopt en ging toen iets anders doen. Daarna sprak ik Ade, hij vroeg: “Kun je weer helpen bij ruangrupa?” “OK”. En ik ben weer teruggegaan naar ruangrupa, daarna ben ik weer gestopt, ik kreeg een gezin, en toen kinderen, ik had het op dat moment heel erg druk. Dus ben ik weer gestopt, en toen ben ik opnieuw teruggekomen, dit is nu bijna twee en een half jaar geleden.

En wat voor werk heb je in de tussentijd gedaan?
Commercieel werk?

Ja, ik ben art director voor kinderboeken geweest. Ik hou gewoon heel veel van kinderen. Het werken voor ruangrupa, en vrienden worden met ruangrupa, heeft mijn manier van denken veranderd, weet je? Het is echt belangrijk dat je leert wat goede kunst is in Indonesië. Dat is heel lastig want binnen lesprogramma's in Indonesië wordt kunst niet echt belangrijk gevonden. Op school, op opleidingen.

Lagere school?

Alle scholen. Destijds heb ik tegen mezelf gezegd dat ik les wilde geven, hoe zeg je dat? Voor kinderen is het echt belangrijk om kunst op een betere manier te leren kennen. Kunst moet leuk zijn of niet? Maar in Indonesië denken de ouders dat kunst niet eens op de tweede plaats komt, maar op de derde. Het is helemaal niet belangrijk. Maar ik vind dat niet goed, ik wil geen onderwijzer zijn op een openbare school maar op een internationale school, ik heb meer geleerd over het Cambridge-lesprogramma en het IB-lesprogramma [International Baccalaureate, red.]. Ik heb me verdiept in die lesprogramma's en ik haal er een aantal elementen uit die ik kan mixen zodat ze bij mensen en kinderen in Indonesië passen, en in 2010 ben ik met ruru kids begonnen.

Waarom vind jij kunst zo belangrijk voor kinderen?

Ten eerste vanwege de creativiteit. Creativiteit is niet alleen kunnen tekenen, het is een denkwijze, je hebt het proces. En ik denk dat het hen zal helpen te overleven. Ik bedoel, kinderen zijn belang-

rijk, het citaat van **ruru kids** is “Kinderen zijn belangrijk. Ze zijn onze toekomst!” Daarom dus! Iedereen zegt “Ha, het is maar een droom, het is erg klein”. Dat maakt mij niet uit! Ik wil klein beginnen om ze goede kunst aan te bieden, en ze daarna ondersteunen. Het is als een virus: iemand neemt hen hier mee naartoe, en daarna kunnen zij het met anderen delen, die het weer met anderen delen. Zoiets.

Wat is ruru kids?

Ruru kids is een plek voor kinderen en hun ouders om met elkaar activiteiten te ondernemen die op kunst gebaseerd zijn. [Domi steekt zijn hoofd om de deur en zegt “Zie je morgen!”] Ik vraag een kunstenaar om een workshop te geven. De kinderen kunnen dan leren van de professional.

Kun je een voorbeeld geven van een ruru kids-workshop die je prachtig of briljant vond, of een succesvol project?

Ja, een workshop met een kunstenaar, een verhalenverteller, uit Atjeh. Het was een soort groepstheater. De kinderen moesten spelen, maar ze kenden elkaar niet en waren verlegen met elkaar. Ze wisten niet wat ze moeten doen: “Mam, ik weet niet wat ik moet doen, ik wil het niet.” Maar de ouders wilden dat zij aan de workshop mee zouden doen, na zo’n 20 minuten, vormden de kinderen groepjes en vertelden verhaaltjes en kwamen ze samen, en speelden ze echt expressief. Ik zei tegen mezelf “Wow, hoe hebben ze dat voor elkaar gekregen?” Maar dat kwam door de kunstenaar..

Waarom vond je dit zo succesvol?

Omdat de kinderen, van verschillende leeftijden, van de basisschool, negen jaar, tot begin middelbare school, ongeveer vijftien jaar oud, elkaar niet kenden. Ze kwamen bijeen, en daarna konden ze samenwerken met het verhaal dat de kunstenaar hen had gegeven en ze konden echt ontspannen. En wat zeg je wanneer ze schreeuwen? Iets van “Wow!”

Ze voelden zich vrij.

Ja, zij zijn vrij en ze zijn ontspannen, en “Ah” expressief.

Het is een manier voor kinderen die elkaar niet kennen en die anders niet met elkaar zouden praten, om dat toch te doen. Het overbrugt dus ook verschillen.

Vershillen overbruggen en jezelf echt laten gaan door het verhaal van de kunstenaar te volgen.

Dat is geweldig. Om ook grenzen te overschrijden. Hoe vaak organiseer je workshops voor ruru kids?

Vorig jaar bijna iedere maand, maar de ene maand twee keer, of soms één.

Hoe vind je de kinderen? Hoe bereik je ze?

Via vrienden en door publiciteit, via Instagram, Facebook.

En in de buurt?

Ook via burens, ruru gallery heeft ook een programma voor de

buurt.

Nu ik dit zo hoor, denk ik dat je in feite twee banen hebt bij ruru: de financiën en het kinderprogramma. Hoeveel dagen per week breng je bij ruangrupa door?

Kijk, nu, met de financiële audit ben ik hier maandag tot en met vrijdag. Maar wanneer dat niet het geval is, ben ik er maar drie dagen per week.

Wat houdt jouw taak als financieel manager in? Doe je ook aan fondswerving? Of doe je de administratie van al het geld? Wat voor taken doe jij op een dag?

Dagelijks, voor de audit nu, is mijn senior, een accountant op kantoor. Normaliter komt hij één dag in de maand om mijn werk te controleren.

Gebruik je daar software voor? Boek je het in? Of zet je het in Excel?

In Excel.

Maar jij verzamelt alle bonnen.

En dan bespreek ik het met de senior, met de accountant, en hij controleert mijn dagelijkse financiële verrichtingen. Hij is maar twee tot vier keer per maand gekomen om mijn werk te controleren.

Wie maakt de begroting voor ruangrupa? Maak jij dat? Omdat Ajeng [Ajeng Nurul Aini, red] ook met financiën werkt. Wat is het verschil tussen Ajengs baan en jouw baan?

Als Ajeng al heeft besloten hoeveel een bepaald budget is, of het bedrag al vaststaat, laten we zeggen 5.000, dan kan ik zeggen “Nee, dat is teveel”. Zoiets.

Heb je de financiële verantwoordelijkheid over het budget? Van heel ruangrupa?

Ik en het team. En de senior, dat is Ade. Het komt ook van Ade.

Je moet je werk ook met Ade afstemmen.

Ja. Het systeem werkt zo: Ajeng en Ade stellen een budget op, dan komen zij naar mij en ik bespreek het met de accountant “Hoe doen we dit, hoe gaat dat”. Op die manier.

Je doet dus niet aan fondsenwerving of acquisitie?

Nee, nee, nee. Dat doen Ade en Ajeng. [Sanne maakt notities]

Mijn volgende vraag stel ik aan iedereen, vanuit een persoonlijk perspectief, en misschien kun je dat zowel voor financieel management als voor ruru kids beantwoorden. De vraag is wat je het leukst vindt aan je werk en wat je het minst leuk vindt? Laten we beginnen met de financiën.

Wat ik echt leuk vind wat de financiën betreft is wanneer je geld kunt besparen, ik weet niet hoe ik het moet zeggen, wanneer je dingen zonder verspilling kunt doen. Zoals bij een evenement: als er iets over is, dan stort ik dat op de rekening.

Dat steek je dus in een ander project. En wat vind je niet fijn?

Ik houd niet van cijfers. [ze lachen] Ik houd er eigenlijk niet van. Het is niet mijn geld! Ik heb veel geld, maar het is niet mijn geld! [gelach] Dat is een grapje

Je houdt dus niet van cijfers? Want ik houd ook niet van cijfers, maar dat zou een probleem zijn als ik financieel manager was.

Wanneer je een verkeerde balans hebt, soms vergeet ik bijvoorbeeld een transactie te noteren. Daar heb ik echt een hekel aan.

Maar wanneer gebeurt dat, dat je dat vergeet?

Als ik een transactie bij de geldautomaat vergeet te noteren. Dan vraag ik een stagiair; “Help me alsjeblieft om de transacties te bekijken”. En dan zegt hij “Ah OK mbak!” [gelach]

Hebben jullie vaak stagiaires?

Bij ruangrupa, ja. Voor de financiën nu, omdat het programma groter is, hebben we een groter team nodig.

Heb je veel stress?

Ja, soms als ik zie dat de balans niet correct is. Omdat ik weet dat het mijn schuld is, dat ik het niet goed genoteerd heb. Ik probeer het nu goed te noteren, godzijdank zijn er nu stagiaires. De stress komt vooral door huiselijke zaken, ik denk door het gezin en dergelijke.

Omdat, mijn volgende vraag zou zijn of je voldoende geld verdient bij ruangrupa om in je onderhoud te voorzien. Ik weet niet hoeveel je hier verdient, twee miljoen per maand?

Eigenlijk krijgen we bij ruangrupa niet veel, we moeten het ook buiten ruangrupa zoeken, omdat het een NGO is, weet je? Dus werk ik ernaast. Ik ben ook een freelancer, ik werk als illustrator voor kinderboeken. En dat soort dingen, en soms ontwerp ik ook een boek met vrienden.

En die verkoop je?

Het is geen verkoop. Iemand wil bijvoorbeeld een boek maken, en dan vragen ze mij om het boek te illustreren.

Wat ruru kids betreft, wat vind je het fijnst, en wat vind je moeilijk of doe je liever niet?

Ik vind het fantastisch, omdat ik met de kinderen kan delen, en een team heb van mensen die er echt om geven. Want hier, daar weet ik het niet, maar in Indonesië geven ze niet echt om de kinderen. “Oh nee, ik kan niet met ze praten”, etc. Het is heel moeilijk iemand te vinden die werkelijk met kinderen kan werken. Maar wanneer ik een team heb dat goed met kinderen werkt, vind ik dat echt fijn.

En wat vind je niet fijn of vind je moeilijk?

Moeilijk is alleen administratie, zoals het budget. Dat vind ik niet

fijn.

Is administratie een groot deel van je werk voor ruru kids?

Ja, want soms moet ik omgaan met een klant of met iemand die bij ruru kids wil werken.

Een klant?

Soms is er een winkelcentrum, een mall, die iets nodig heeft. Er zijn twee kanten van ruru kids, idealistisch en commercieel. Het commerciële deel is om ruru kids te kunnen laten bestaan. En ik vind het af en toe vervelend om met die commerciële kant te maken te hebben.

Kun je een voorbeeld geven?

Ok, dingen zoals dit: ze willen een kleurwedstrijd organiseren. Ikzelf houd niet van dat soort wedstrijden. Ik doe een voorstel: misschien geen wedstrijd, maar een tentoonstelling of zoiets. En dan is dit de eerste, dan de tweede en de derde. Je geeft ze gewoon een waardering voor de dingen. Misschien kunnen ze er een antwoord op geven, zoiets.

Vraagt dat winkelcentrum je dat te organiseren of vragen ze advies?

Om het te organiseren. Weet je, ze hebben geen advies nodig, maar soms stop ik ermee, soms doe ik het niet.

Hoe vaak komt dat voor?

Tot dusver maar twee keer, omdat ik het daarna niet meer heb gedaan.

Dus als je weigert, hoe gaat het met de ideologische kant van ruru kids, hoe krijg je daar financiering voor?

Via kunstenaarsworkshops.

Betalen mensen om naar de kunstenaars workshop te komen?

Nee. [Zappa de hond komt even binnen] Soms krijg ik een management-fee van een evenement, zoals RRREC Fest [een muziekfestival dat ruangrupa organiseert, red.] die ik dan deel met het team.

Dus de fee voor het evenement gaat naar ruru kids.

Ja. Soms. Maar dat is niet zoveel. RRREC Fest vroeg bijvoorbeeld, "Kunil, is dit genoeg voor ruru kids?" We zijn eerlijk ten aanzien van het budget.

Dus ruru kids is vaak ook een nevenprogramma van andere projecten die bij ruangrupa gebeuren?

Nu wel, ja.

Is er, aan het einde van dit gesprek, nog iets dat je doet bij ruangrupa dat geen deel uitmaakt van je officiële baan? Bijvoorbeeld schoonmaken, gasten ontvangen, over ruangrupa vertellen?

Ja, soms wel wanneer er niemand aanwezig is en er gasten komen.

118
Daarom heb ik tegen Ade gezegd, “Ade, we moeten met iedereen praten.” Ik bedoel, Ade, ikzelf, Ameng, wij zijn senior, maar we hebben een aantal nieuwe, jongere leden, en ik zei “Ade, deel je kennis over ruangrupa met hen,” dan kunnen zij misschien het gasten ontvangen overnemen enzovoorts.

Is dat gebeurd?

Nog niet Ade moet nog met Ardi, van Institute ruru [Ir., het educatieve instituut dat ruangrupa net heeft opgezet, red.], afspreken om hierover te spreken. Maar ik weet nog niets van het programma van Institut ruru, maar ik denk wel dat het goed komt. En soms maak ik ook schoon. Ik bedoel, het zijn maar kleine dingen.

Maar toch. Is schoonmaken, het kopen van toiletpapier etc. dingen die verbonden zijn aan gender?

Nee. Soms koop ik het, maar soms vraag ik de office boy iets te halen dat we nodig hebben.

OK, dat is goed. [Daniela lacht] Omdat het nog steeds vaak zo is dat dat door vrouwen wordt gedaan, of dat vrouwen het zien.

Ook bij jullie?

Ja.

Echt waar? Mijn oma woont in Nederland. Mijn echte oma heeft een broer die in Nederland heeft gewoond.

Wie is je oma als je ook een echte oma hebt?

Mijn echte oma's jonge broer is getrouwd met een Nederlandse vrouw, mijn andere oma.

Ok, ik snap het.

Ik mis haar, maar ze is heel oud. Ik ben de naam vergeten van de plek waar zij woont.

Dat is ok, Nederland is klein. [lacht] Nog één vraag, is er een verschil in loon tussen juniors en seniors? Is er een hiërarchie?

Oh, wat het geld betreft, nee.

Iedereen verdient hetzelfde.

Ja, maar het hangt van de jaren af, hoe lang je al bij ruangrupa werkt, hoeveel jaar. En dan is er verschil met de office boy en de beveiliging.

En het hangt niet af van hoeveel dagen je werkt?

Nee. De ruru crew, de seniors krijgen 2.6 miljoen per maand [omgerekend zo'n 185 euro per maand, red.]

Maar dan, als iemand een project buiten de deur doet, hoe werkt dat? Komt dat geld binnen bij ruangrupa en iedereen wordt daaruit betaald, of gaat het geld rechtstreeks naar de leden toe?

Het gaat allemaal via ruangrupa en Ajeng en Ade bespreken het van tevoren, en daarna krijgen de personen de vergoeding.

Maar er is geen vaste regel. Het wordt dus altijd apart

beslist. Veroorzaakt dat geen wrijving?
Nou nee, we bespreken het altijd samen. “OK, jij krijgt deze hoeveelheid, jij krijgt deze 100%. En hoe verdeel je dat met ruangrupa? Ruangrupa neemt 30%, ben je daar mee akkoord?” “Ja, dat is goed.” Het is altijd in overleg.

Maar wie heeft dan de uiteindelijke beslissing, is dat Ade?

Ja, Ade, maar Ade bespreekt het altijd met ons. Het is altijd, “Is dat zo ok als het zo is, is dat OK als het zo is.”

Ik denk ook, wanneer je in Nederland iets zelf doet of via een organisatie werkt, het altijd zo is, bijvoorbeeld als je voor, met name, een universiteit werkt en je ergens een lezing geeft, je niets extra’s krijgt, maar dat de universiteit het geld krijgt. Dus in principe is het zo, omdat je daar werkt krijg je betaald en dat is het. Er zijn dus verschillende manieren om dat te doen. Ik was benieuwd om er achter te komen hoe dat zou werken. Maar die 2.6 miljoen die de senioren krijgen bijvoorbeeld, de junior, hoeveel zouden zij krijgen?

Twee.

Hoe maak je onderscheid tussen een junior en een senior?

Hun leeftijd.

En iedereen werkt in principe fulltime?

Nee. Het hangt er vanaf, en dan kunnen we ook nog hier buiten werken. Voorbeeld, ikzelf woon echt ver weg. Ik zei dus, “OK, ik ga dus drie dagen per week werken, omdat de reiskosten erg hoog zijn.” Ik moet gebruik maken van gojek, en dan de trein nemen. Het is echt ver weg. En dat begrijpt iedereen zolang ons werk maar gedaan is.

Dat is duidelijk. Je werkt drie dagen in totaal, of nog meer thuis?

Drie dagen. Maar nu, in januari, maart en misschien april in verband met de audit meer, iedereen gaat naar Nederland,. Maar we kunnen het bespreken, “Ik heb transport nodig, Ade”. “Ja, dat is goed, je kunt dat regelen”.

Prima. Ja, dat is helemaal duidelijk. Ik heb het al eerder gezegd, er bestaat een fetisj over kunstcollectieven.

Ja, dat begreep ik.

Maar de ethiek, de ethiek van hoe je werkt is geen onderdeel van dat plaatje. Het is alsof, als je mijn gezicht ziet weet je niet of mijn lichaam gezond is, of hoe alles functioneert. Ik erger me een beetje aan het feit dat we alleen de buitenkant zien. Wat ik eigenlijk wil weten is hoe jullie samenwerken? Wie krijgt er betaald? Waar is de hiërarchie? Wie is de baas? Wie niet? Hoe functioneert de baas? Wat voor soort werk doe je? Wie maakt

1 2 3
de toiletten schoon? Weet je wel? Dat is voor mij waar de ethiek ligt. Het is dus erg fijn om met iedereen te praten. Ik heb ook met Ujang gesproken. Echt goed!

Je hoeft hier geen antwoord op te geven, maar is er een groot verschil met werkwijzen op andere plaatsen, en in andere gemeenschappen?

Je bedoelt dat iedereen bij ruangrupa ook ergens anders werkt?

Nee. Ik bedoel ruangrupa is een gemeenschap en is er een andere kunstgemeenschap waar je mee hebt gesproken?

Nee, deze publicatie gaat echt over ruangrupa, maar in Arnhem zullen we ook een rondetafelgesprek organiseren met ruangrupa, en met Cut and Rescue, Mixrice, met Cráter Invertido uit Mexico. Dat gaat echt over collectiviteit, vanuit een andere insteek. Dit is echt iets interns, binnen ruru, maar het is iets waar ik ook echt in geïnteresseerd ben. Dat iedereen op een andere manier functioneert. Maar het is echt prachtig om te zien, te horen dat iedereen zich echt betrokken voelt binnen ruangrupa, en dat plezier zobelangrijk is, en rondhangen, nongkrong [nongkrong is een soort hanging out, kletsen, rondhangen zonder doel, red.].

Nongkrong. Maar er is ook een andere vorm van nongkrong waarbij je alleen maar je tijd verdoet. Maar ik denk dat je met nongkrong van alles kunt bespreken. Ook met de beveiliging, zij zeiden, “Mbak [informele aanspreektitel in Indonesië, betekent zoiets als “Zus”, red.] de mensen hier bij ruangrupa zijn aardig, het zijn geen snobs”. “Echt waar?” “Ja, toen ik ergens anders werkte, groetten ze ons niet.” Zoiets. En soms leren wij hen hoe je het moet doen als je binnenkomt, wij zeggen “Hi, je naam,” omdat zij dan reageren met, “Oh, ik weet niet wat ik moet zeggen!”

Ik heb daarnet gesproken met Ujang, de bewaker. Het is heel mooi, hij zegt dat hij ook af en toe schoonmaakt, wat ik heel interessant vind omdat het betekent dat je onderhoudswerk doet. En ik vind, normaal gesproken, dat werk niet gezien wordt als arbeid of werk, omdat het iets is dat je gewoon doet. Maar feitelijk is het werk, je pakt het op omdat je je verantwoordelijk voelt. Maar ik vind ruru kids echt geweldig.

Echt waar?

Ja, ik wil het ook doen! [wisselen e-mailadressen uit en spreken na over Yogyakarta]

KARBON ARNHEM FILES is een publicatiereeks die wordt uitgegeven door het Editorial-team van het ruru huis in Arnhem, een projectruimte opgezet door ruangrupa, de curatoren van de tentoonstelling **SONSBEEK '16: transACTION**. De publicaties komen tot stand in nauwe samenwerking met ruangrupa en Arnhemse partners. De publicatieserie is geïnspireerd op ruangrupa's online magazine **Karbon**. Het Editorial-programma omvat tevens het radioprogramma **ruruhuisradio.nl** en de ruru buitendienst-onderzoeksgroep.

FINANCIËLE ONDERSTEUNING SONSBEEK'16: transACTION wordt mede mogelijk gemaakt met steun van het Mondriaan Fonds, Bankgiro Loterij Fonds, VSB Fonds, Art of Impact, Janivo Stichting, Gemeente Arnhem, Provincie Gelderland, SKOR, Arnhem Ambassadeurs. Deze **Karbon Arnhem Files**-publicatiereeks in het bijzonder wordt ondersteund door Stichting Stokroos, De Gijsselaar-Hintzenfonds en Werkplaats Typografie.

MET DANK AAN Iedereen die heeft bij gedragen aan de totstandkoming van deze publicatie, dank aan Kunil, Domi, Barto en Ujang voor hun tijd en openheid. Dank aan Farid voor het vertalen van de woorden van Ujang en Ameng voor zijn hulp in het plannen van de dag. Verder dank aan het ruru huis-team en Sonsbeek-team voor hun zichtbare en onzichtbare arbeid, in het bijzonder Caro Delsing voor haar scherpe oog en warme ondersteuning.

Met stemmen van
LEONHARD "BARTO"
BARTOLOMEUS
IRVIN DOMI
DANIELA KUNIL
SANNE OORTHUIZEN
FARID RAKUN
ALEC STEADMAN
UJANG

Concept & eindredactie
SANNE OORTHUIZEN

Redactie-assistent
SANNE DE VRIES

Vertaling
 (Nederlands-Engels)
ELLY HOEFS
FRITS SIMON

Grafisch ontwerp
ELOISE HARRIS,
 Werplaats Typografie,
 Arnhem

Drukker
DRUKWERKFABRIEK
 Nijmegen

Uitgever
RURU HUIS VOOR
STICHTING SONSBEEK
INTERNATIONAAL

Download deze publicatie gratis via sonsbeek.org/nl/karbonarnhemfiles
 English translations available at sonsbeek.org/en/karbonarnhemfiles
 Meer info over Editorial via sonsbeek.org/nl/sonsbeek-2016-transaction/editorial

HOE RUANGRUPA (SAMEN)WERKT
- COULISSEN